

КОНСТИТУЦІЙНЕ ПРАВО

DOI: 10.33663/1563-3349-2022-91-16

УДК 341:342

П. П. ШЛЯХТУН
Г. М. МАЛКІНА
В. В. КОЛЮХ

СПІВВІДНОШЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОГО І МІЖНАРОДНОГО ПРАВА: ЗАГАЛЬНЕ І ОСОБЛИВЕ В КОНСТИТУЦІЙНИХ ВИЗНАЧЕННЯХ

Аналізується політико-правова проблема співвідношення національного і міжнародного права. Зроблено висновок, що за наявності різних визначень співвідношення національного і міжнародного права загальним правилом є визнання міжнародного права складовою національного права і водночас відсутність визнання в конституціях майже всіх держав-членів Європейського Союзу пріоритету міжнародного права безпосередньо перед конституцією держави та покладення функції перевірки відповідності міжнародних договорів держави її конституції на орган судового конституційного контролю (конституційний суд). Висловлено припущення, що прискорені інтегративні політико-правові процеси в Євросоюзі вступають у суперечність з готовні-

© ШЛЯХТУН Петро Панасович – доктор філософських наук, професор, завідувач кафедри політичних наук Київського національного університету імені Тараса Шевченка

© МАЛКІНА Ганна Миколаївна – доктор політичних наук, професор, професор кафедри політичних наук Київського національного університету імені Тараса Шевченка

© КОЛЮХ Валерій Вікторович – доктор політичних наук, доцент, професор кафедри політичних наук Київського національного університету імені Тараса Шевченка

стю держав-членів поступатися дедалі більшою частиною національного суверенітету на користь Союзу.

Ключові слова: конституція, міжнародне право, національне право, пріоритет, суверенітет.

Shliakhtun Petro, Malkina Ganna, Kolyukh Valeriy. The relation of national and international law: general and special in constitutional definitions

The political and legal problem of the correlation between national and international law is analyzed in the article. It is concluded that in the presence of different definitions of the correlation between national and international law, the general rule is the recognition of international law as an integral part of national law and at the same time the lack of recognition in the constitutions of almost all Member States of the European Union priority of international law directly before the constitution of the state and the function of verification of compliance with international treaties the state of its constitution for the body of judicial constitutional control (Constitutional Court). It is suggested that the accelerated integrative political and legal processes in the European Union are contrary to the readiness of Member States to give way to more and more of national sovereignty in favor of the Union.

Key words: constitution, international law, national law, priority, sovereignty.

У неділю, 10 жовтня 2021 року, на вулиці Варшави та понад сотні інших міст Польщі вийшли десятки тисяч маніфестантів під головним гаслом «Залишаємось у Європі!», супутніми закликами якого були «Європа – моя країна!», «Полекзіт – Ні!», «Ми – в ЄС!» або просто «Залишаємось!!!». Всепольську акцію організували опозиційні щодо чинної влади політичні сили, провідною серед яких була політична партія Громадянська платформа на чолі з її лідером, колишнім Президентом Європейської ради Дональдом Туском. Причиною акції стало прийняте Конституційним Трибуналом Польщі 7 жовтня 2021 року рішення, яким деякі положення договору про Європейський Союз визнано такими, що суперечать Конституції Польщі [1].

Вердикту Конституційного Трибуналу Польщі передувало рішення Європейського суду (Суду Європейського Союзу) від 6 жовтня 2021 року про неправосудність рішення польського суду, який визнав правомірним переведення одного із суддів Польщі без його згоди з однієї суддівської посади на іншу і відмовив йому в апеляційному оскарженні цього судового рішення

[2]. Реакція польської влади на рішення Суду ЄС не забарилась: вже наступного дня, 7 жовтня, за зверненням Прем'єр-міністра Польщі Матеуша Моравецького Конституційний Трибунал Польщі постановив зазначене рішення, по суті, проголосивши пріоритет Конституції Польщі перед нормами правових актів ЄС, тим самим поставивши під загрозу не тільки членство Польщі в Європейському Союзі, можливий вихід якої з ЄС за аналогією з виходом Великої Британії (Brexit) стали називати Polexit, а й саме існування Союзу в разі прийняття подібних рішень іншими державами-членами ЄС.

Рішення Конституційного Трибуналу Польщі стало лише черговою ланкою в ланцюгу суперечностей у відносинах між Польщею і Європейським Союзом. Польща неодноразово всупереч настановам ЄС займала особливу позицію з питань прав ЛГБТ-спільноти, свободи засобів масової інформації, судової системи, міграційної політики [3].

Позиція Польщі із цих питань є складовою проблеми співвідношення національного права держав-членів Європейського Союзу і права Союзу, а у більш загальному плані – проблеми співвідношення національного і міжнародного права, принципи і норми якого містяться в різних міжнародно-правових актах (деклараціях, резолюціях, договорах, угодах, пактах, конвенціях тощо), яка особливо загострилась останнім часом.

Міжнародне право як складова національного права

У конституціях більшості з 27 держав-членів Європейського Союзу визначається співвідношення національного права не з правом ЄС, а з міжнародним правом взагалі. При цьому аксіоматичним у праві вважається пріоритет міжнародного права перед національним правом, інакше міжнародне право не буде функціонувати, позаяк у будь-яких колізіях між міжнародним і національним правом переважатиме не спільний (міжнародний), а національний інтерес. Однак конституційні визначення співвідношення національного і міжнародного права, пріоритету останнього є різними і, як свідчить досвід Польщі, можуть слугувати підставами для того, щоб у конкретних політико-правових ситуаціях поставити такий пріоритет під сумнів.

Найбільш поширеним у конституціях держав-членів Європейського Союзу є визначення міжнародного права (загально-визнаних принципів і норм міжнародного права або тільки норм міжнародних договорів, ратифікованих державою) як складової національного права (внутрішнього права, внутрішнього законодавства, правової системи, правопорядку тощо) з визнанням пріоритету міжнародного права (нерідко з певними застереженнями) або взагалі без такого.

Досить чітко співвідношення міжнародного і національного права визначено в Основному законі ФРН: «Загальновизнані норми міжнародного права є складовою частиною права Федерації. Вони мають перевагу перед законами і безпосередньо породжують права та обов'язки для жителів федеральної території» (ст. 25) [4], Конституції Болгарії: «(4) Міжнародні договори, які ратифіковані в конституційному порядку, оприлюднені і набрали чинності для Республіки Болгарії, є частиною внутрішнього права країни. Вони мають пріоритет перед тими нормами внутрішнього законодавства, які їм суперечать» (ч. 4 ст. 5) [5], Конституції Греції: «1. Загальноприйняті норми міжнародного права, а також міжнародні угоди з моменту їх ратифікації законом і набрання ними чинності згідно з умовами кожного з них є невід'ємною частиною внутрішнього грецького права і мають пріоритет перед будь-яким положенням закону, які їм суперечать...» (ч. 1 ст. 28) [6]; Конституції Хорватії: «Міжнародні договори, які були укладені і ратифіковані згідно з Конституцією і які були опубліковані, є складовою частиною правових норм Республіки і мають більшу юридичну силу порівняно із законом...» (ст. 141) [7]. Конституція Кіпру визнає пріоритет міжнародного права без визначення його як складової національного права: «(3) угоди, конвенції і договори... мають із дня їх опублікування в офіційній газеті Республіки переважну силу порівняно з будь-яким місцевим законом за умови, що ці угоди, конвенції і договори дотримуються, відповідно, й іншою стороною домовленості» (ч. 3 ст. 169) [8]. Конституція Нідерландів визнає пріоритет міжнародного права над національним правом у такій формі: «Чинні положення законів не застосовуються, якщо їх застосування суперечить загально-нормативним положенням міжнародних договорів та актів між-

народних організацій» (ст. 94) [9]. У всіх цих випадках йдеться про пріоритет міжнародного права перед законами, **конституція держави безпосередньо не називається**, хоча вона є невід'ємною складовою, основою національного права.

Досить часто в конституціях міжнародне право визначається як складова національного права, але без визнання його пріоритету. Наприклад: «(1) Загальновизнані норми міжнародного права діють як складова частина федерального права» (ч. 1 ст. 9 Конституції Австрії) [10]; «1. Норми і принципи загального або звичаєвого міжнародного права є складовою частиною португальського права» (ч. 1 ст. 8 Конституції Португалії) [11]; «Законодавчі акти повинні відповідати загальновизнаним принципам міжнародного права і міжнародним договорам, учасником яких є Словенія. Ратифіковані і опубліковані міжнародні договори застосовуються безпосередньо» (ст. 8 Конституції Словенії) [12]; «1. Укладені відповідно до закону та офіційно опубліковані в Іспанії міжнародні договори становлять частину її внутрішнього законодавства...» (ч. 1 ст. 96 Конституції Іспанії) [13]; «Міжнародні договори, ратифіковані Сеймом Литовської Республіки, є складовою частиною правової системи Литовської Республіки» (ч. 3 ст. 138 Конституції Литви) [14].

Конституція Чехії пріоритет міжнародного права поширює лише на конституційні положення про права людини та основні свободи: «Ратифіковані та оприлюднені міжнародні договори про права людини та основні свободи, обов'язки, за якими взяла на себе Чеська Республіка, є безпосередньо чинними і мають перевагу перед внутрішнім законодавством» (ст.10) і встановлює, що рішення про скасування законів або їх окремих положень та інших правових актів або їх окремих положень, якщо вони суперечать міжнародному договору, ухвалює Конституційний суд (пп. а, б ч. 1 ст. 87) [15]. Конституція Словаччини визнає пріоритет тільки європейських правових актів, а міжнародних договорів – тільки щодо актів з прав людини: «2. ...Обов'язкові правові акти Європейського співтовариства і Європейської унії мають пріоритет порівняно із законами Словацької Республіки...», «5. Міжнародні договори про права людини та основні свободи, міжнародні договори, для здійснення яких не потрібен закон, і міжнародні договори, які

прямо обґрунтовують права або обов'язки фізичних чи юридичних осіб, і які були ратифіковані та оприлюднені в порядку, визначеному законом, мають пріоритет перед законом» (ч. 2, 5 ст. 7) і функцію контролю відповідності укладених міжнародних договорів Конституції Словаччини також покладає на Конституційний суд: «Конституційний суд приймає рішення про відповідність укладених міжнародних договорів, для яких необхідна згода Національної ради Словацької Республіки, Конституції або конституційному закону» (ч. 1 ст. 125а) [16]. Лише щодо конституційних положень про права і свободи громадян визнає пріоритет міжнародного права Конституція Румунії: «(1) Конституційні положення про права і свободи громадян будуть тлумачитися і застосовуватися відповідно до Загальної декларації прав людини, пактів та інших договорів, стороною яких є Румунія. (2) Якщо існують невідповідності між пактами і договорами про основні права людини, стороною яких є Румунія, і внутрішніми законами, то пріоритет має міжнародне регулювання» (ст.20) [17]. Конституція Латвії визнає такий пріоритет як обов'язковість міжнародних договорів про права і свободи людини: «Держава визнає і захищає основні права людини згідно з даною Конституцією, законами та обов'язковими для Латвії міжнародними договорами» (ст. 89) [18].

У конституціях низки держав йдеться не про пріоритет міжнародного права перед національним, а про їх узгодженість. Наприклад: «Правопорядок Італії узгоджується із загальновищезначеними нормами міжнародного права» (ч. 1 ст.10 Конституції Італії) [19]. «(2) Угорщина з метою виконання міжнародно-правових зобов'язань забезпечує узгодженість угорського законодавства з міжнародним правом» (ч. 2 ст. Q Основного Закону Угорщини) [20]; Конституція (Основний закон) Фінляндії визнає міжнародне право складовою її внутрішнього права, але не проголошує його пріоритету, а лише наголошує на необхідності їх попереднього узгодження (в межах Європейського Союзу): «Державна рада несе відповідальність за національну підготовку рішення, яке приймається в Європейському Союзі, і за рішення про заходи, що приймаються Фінляндією, які її стосуються, якщо тільки рішення не набрало чинності за схваленням Едускунти...» (ст. 93) [21].

У жодному із цих випадків також не йдеться про пріоритет міжнародного права безпосередньо перед конституцією держави.

Пріоритет конституції перед міжнародним правом і пріоритет міжнародного права перед конституцією

При тому, що в конституціях зазвичай не йдеться про пріоритет міжнародного права перед конституцією держави, конституції деяких держав містять формулювання, які дають підстави для висновку про пріоритет саме конституції перед міжнародним правом.

Так, Конституція Естонії встановлює, що «...Загальновизнані принципи і норми міжнародного права є невід'ємною частиною правової системи Естонії» (ч. 1 ст. 3), «Естонська Республіка не укладає міжнародні договори, які суперечать Конституції» (ч. 1 ст. 123) [22]. Конституція Словаччини передбачає: «3. ... якщо Конституційний суд своїм рішенням встановить, що міжнародний договір не відповідає Конституції або конституційному закону, такий міжнародний договір не можна ратифікувати» (ч. 3 ст. 125а) [23]. В обох цих випадках визнається пріоритет конституції перед міжнародним договором.

Конституція Франції передбачає: «Якщо Конституційна рада за запитом Президента Республіки, Прем'єр-міністра, голови однієї або другої палати, або шістдесяти депутатів, або шістдесяти сенаторів заявить, що яка-небудь міжнародна угода містить які-небудь положення, що суперечать Конституції, то дозвіл на ратифікацію або схвалення міжнародної угоди, про яку йде мова, може відбутися тільки після перегляду Конституції» (ст. 54) [24]. Це положення Конституції Франції опосередковано також є визнанням її пріоритету перед міжнародним правом. Таке саме визнання знаходимо в Конституції Іспанії: «1. Укладенню міжнародного договору, який містить положення, що суперечать Конституції, повинен передувати попередній перегляд Конституції» (ч. 1 ст. 95) [25].

Конституція Болгарії встановлює: «(1) Конституційний суд: ... 4. встановлює відповідність Конституції укладених Республікою Болгарією міжнародних договорів до їх ратифікації, а

також відповідність законів загальноновизнаним нормам міжнародного права і міжнародним договорам, стороною яких є Болгарія» (п. 4 ч. 1 ст. 149) [26]. Згідно з Конституцією Словенії «Конституційний суд приймає рішення: ...про відповідність законів та інших нормативних актів ратифікованим міжнародним угодам і загальним принципам міжнародного права; ... За пропозицією Президента Республіки, Уряду або однієї третини депутатів Державних зборів Конституційний суд у процесі ратифікації міжнародної угоди ухвалює рішення про її відповідність Конституції. Державні збори зобов'язані враховувати рішення Конституційного суду» (ч. 1, 2 ст. 160) [27]. Уточнення «міжнародних договорів до їх ратифікації» (Конституція Болгарії), «у процесі ратифікації міжнародної угоди» (Конституція Словенії) є застереженнями щодо ратифікації міжнародного договору (міжнародної угоди) у разі їх суперечності конституції відповідної держави. Це також означає пріоритет конституції перед міжнародним договором.

Ірландія і Нідерланди є єдиними державами-членами Європейського Союзу, конституції яких фактично визнають пріоритет міжнародного права і перед конституцією: «3. Ірландія визнає загальноновизнані принципи міжнародного права як свої норми поведінки у відносинах з іншими державами... 50. Жодні положення Конституції не позбавлять чинності видані закони, прийняті акти або заходи, схвалені державою, які необхідні у зв'язку з обов'язками, що випливають із членства в Європейському Союзі або у Співтовариствах, і не перешкоджають виданню законів, прийняттю актів або заходів, схвалених Європейським Союзом або Співтовариствами чи їх інститутами або компетентними органами відповідно до договорів, які створили Співтовариство, мати силу закону держави» (ч. 3, 50 ст. 29 Конституції Ірландії) [28]; «3. Будь-яке положення міжнародного договору, яке вступає у суперечність з Конституцією, підлягає схваленню більшістю не менше ніж у дві третини голосів депутатів Генеральних штатів» (ч. 3 ст. 91 Конституції Нідерландів) [29]. Тим самим депутати Генеральних штатів визнають пріоритет міжнародного договору перед Конституцією Нідерландів.

Конституція Польщі про співвідношення національного і міжнародного права

Чинна Конституція Польщі була прийнята 1997 року, за сім років до вступу держави до Європейського Союзу (2004). Тому в ній немає положень, які безпосередньо стосуються членства Польщі в ЄС. Основні норми щодо співвідношення польського національного і міжнародного права містяться в розділі III «Джерела права». У розділі I «Республіка» їм передують стаття 9, яка встановила, що «Республіка Польща додержується міжнародного права, яке її зобов'язує» [30].

Визначаючи джерела права, Конституція Польщі, зокрема, встановила:

«1. Джерелами загальнообов'язкового права Республіки Польща є: Конституція, закони, ратифіковані міжнародні договори, а також розпорядження» (ч.1 ст.87);

«1. Ратифікація Республікою Польща міжнародного договору та його денонсація вимагають вираженої в законі попередньої згоди, якщо договір стосується:

1) миру, союзу, політичних домовленостей або воєнних домовленостей,

2) громадянських свобод, прав або обов'язків, визначених у Конституції,

3) членства Республіки Польща в міжнародній організації,

4) значного обтяження держави у фінансовому відношенні,

5) питань, урегульованих у законі, або таких, з яких Конституція вимагає видання закону» (ч. 1 ст. 89);

«1. Республіка Польща може на підставі міжнародного договору передати міжнародній організації або міжнародному органу компетенцію органів державної влади з деяких справ» (ч. 1 ст. 90);

«1. Ратифікований міжнародний договір після його опублікування в «Дзєннік Устав Жєчїпосполитєй Польскєй» утворює частину правопорядку країни і застосовується безпосередньо, поскільки його застосування не поставлено у залежність від видання закону.

2. Міжнародний договір, ратифікований за попередньою згодою, вираженою в законі, має пріоритет перед законом, якщо цей закон не можна узгодити з договором.

3. Якщо це впливає з ратифікованого Республікою Польща договору, який конституює міжнародну організацію, встановлене нею право застосовується безпосередньо, маючи пріоритет у випадку колізії із законом» (ст.91).

Згідно з Конституцією Польщі справи про відповідність міжнародних договорів Конституції Польщі вирішує Конституційний Трибунал: «Конституційний Трибунал вирішує справи:

– про відповідність законів і міжнародних договорів Конституції;

– про відповідність законів ратифікованим міжнародним договорам, ратифікація яких вимагала попередньої згоди, вираженої в законі...» (ст. 188).

Таким чином, Конституція Польщі, по-перше, джерелами загальнообов'язкового права Республіки Польща визнає не міжнародне право взагалі, а тільки ратифіковані нею міжнародні договори. Причому як ратифікація, так і денонсація міжнародного договору з конституційно визначених найважливіших питань внутрішньої і зовнішньої політики держави вимагає «вираженої в законі попередньої згоди» (ч. 1 ст. 89), тобто має бути здійснена саме парламентом шляхом прийняття закону, а не Президентом Польщі, який згідно з Конституцією Польщі також «1) ратифікує і денонсує міжнародні договори, про що ставить до відома Сейм і Сенат» (п. 1 ч. 1 ст. 133).

По-друге, ратифікований міжнародний договір стає складовою національної системи права («утворює частину правопорядку країни») і застосовується безпосередньо лише тоді, коли його застосування не поставлено у залежність від видання закону (ч. 1 ст. 91).

По-третє, у випадку суперечності закону міжнародному договору пріоритет має міжнародний договір, але тільки у разі, якщо цей закон не можна узгодити з договором (ч. 2 ст. 91).

По-четверте, встановлене міжнародною організацією право (у тому числі право Європейського Союзу. – Авт.) застосовується безпосередньо і має пріоритет у випадку колізії його із законом у разі, якщо це впливає з ратифікованого Республікою Польща установчого щодо такої організації договору (ч. 3 ст. 91). В обох цих випадках йдеться про пріоритет міжнародного договору перед законом, а не перед Конституцією Республіки Польща. Причому в

другому випадку – не будь-якого міжнародного договору, а лише установчого щодо такої організації.

По-п'яте, Республіка Польща може на основі міжнародного договору передати міжнародній організації або міжнародному органу компетенцію органів державної влади з деяких справ (ч. 1 ст. 90). Можливість передачі (делегування) державою міжнародній організації якоїсь частини своїх суверенних прав (компетенції, функцій, повноважень) і таким чином обмеження її суверенітету передбачена конституціями багатьох держав-членів Європейського Союзу (Австрії, Бельгії, Греції, Данії, Італії, Нідерландів, Словаччини, Франції, ФРН, Хорватії, Швеції). Однак у всіх таких випадках йдеться саме про можливість передачі якоїсь частини прав, а не про обов'язковість такої передачі.

Нарешті, по-шосте, повноваженням щодо перевірки відповідності міжнародних договорів Конституції у Польщі, як і в інших країнах, наділений орган судового конституційного контролю (Конституційний Трибунал), рішення якого є загальнообов'язковими й остаточними.

Усе це дає підстави для висновку, що рішення Конституційного Трибуналу, який визнав деякі положення договору про Європейський Союз такими, що суперечать Конституції Польщі, прийнято в межах Конституції Польщі. Ми не з'ясовуємо тут, чи дійсно якісь положення договору про ЄС суперечать Конституції Польщі, своє завдання вбачаємо у тому, щоб обґрунтувати можливість прийняття такого рішення, виходячи з того, що жодний міжнародно-правовий акт не повинен мати пріоритету перед конституцією держави, що у тій чи тій формі визнається в конституціях майже всіх держав-членів Європейського Союзу, за винятком конституцій Ірландії і Нідерландів.

Рішення конституційних судів про пріоритет конституцій держави перед міжнародним правом і приклад Росії

Зазначене рішення Конституційного Трибуналу Польщі не є першим таким рішенням у національному праві. Рішення про пріоритет конституції перед міжнародними договорами вже приймалися органами судового конституційного контролю інших держав.

Так, хоча Конституція Франції і встановила, що «міжнародні договори або угоди, належним чином ратифіковані або схвалені, мають силу, яка перевищує силу законів, з моменту опублікування, за умови застосування кожної угоди або договору другою стороною» (ст. 55) [31], згідно з рішенням Конституційної ради (квазісудового органу конституційного контролю) від 15 січня 1975 року дія міжнародних договорів та угод не поширюється на конституційний блок (він охоплює не тільки Конституцію Франції 1958 року, а й зазначені в її преамбулі Декларацію прав людини і громадянина 1789 року і преамбулу Конституції Франції 1946 року, а також «основні принципи, визнані законами Республіки», до яких відсилає преамбула Конституції 1958 року) і додержання цієї статті має здійснюватися не в межах конституційності, а в межах конвенційності [32].

Конституційний суд Італії одним із своїх рішень 1979 року постановив, що «механізм автоматичного співвідношення, передбачений статтею 10 Конституції, не може жодною мірою дозволити допустити порушення основних принципів нашої конституційної організації, тому що він діє в конституційній системі, яка за основу має народний суверенітет і жорсткий характер зміни Конституції». Іншими словами, в Італії існує примат міжнародно-правових норм доти, доки ці норми не торкаються основних принципів, установлених Конституцією Італії 1947 року [33].

Конституція Росії 1993 року визнає пріоритет міжнародного права перед національним правом: «4. Загальновизнані принципи і норми міжнародного права і міжнародні договори Російської Федерації є складовою частиною її правової системи. Якщо міжнародним договором Російської Федерації встановлені інші правила, ніж передбачені законом, застосовуються правила міжнародного договору» (ч. 4 ст. 15). Тут, як і в конституціях інших держав, йдеться про пріоритет міжнародних договорів перед законами, а не перед Конституцією Росії.

Зміни Конституції Росії, схвалені на загальноросійському референдумі, який відбувся 1 липня 2020 року, зокрема, передбачають: «5.1. Конституційний Суд Російської Федерації: ... б) у порядку, встановленому федеральним конституційним законом, вирішує питання про можливість виконання рішень міждержавних органів,

прийнятих на підставі положень міжнародних договорів Російської Федерації у їх тлумаченні, яке суперечить Конституції Російської Федерації; а також про можливість виконання рішення іноземного або міжнародного (міждержавного) суду, іноземного або міжнародного третейського суду (арбітражу), який накладає обов'язки на Російську Федерацію, у випадку, якщо це рішення суперечить засадам публічного правопорядку Російської Федерації...» (п. 6 ч. 5.1 ст. 125). А згідно із встановленою ще при прийнятті Конституції Росії нормою «6. ... міжнародні договори Російської Федерації, які не відповідають Конституції Російської Федерації, не підлягають уведенню в дію і застосуванню...» (ч. 6 ст. 125) [34].

Ці не досить чіткі формулювання Конституції Росії, зокрема, означають, що положення міжнародних договорів Російської Федерації, які, за висновком Конституційного Суду Російської Федерації, суперечать Конституції Росії, втрачають чинність на території Росії, а рішення міждержавних органів, прийняті на підставі таких положень, не будуть виконуватися. Так само не виконуватимуться рішення різних іноземних і міжнародних судів, які, за висновком Конституційного Суду РФ, суперечать «засадам публічного правопорядку Російської Федерації». Іншими словами, задекларований у статті 15 Конституції Росії пріоритет правил міжнародних договорів перед законами Російської Федерації не поширюється на Конституцію Росії, а рішення іноземних і міжнародних судів для Російської Федерації не є обов'язковими до виконання.

Аналіз загального і особливого у визначеннях співвідношення національного і міжнародного права в конституціях держав-членів Європейського Союзу дає можливість зробити висновок, що найбільш загальним (спільним) у таких визначеннях є визнання міжнародного права складовою національного права і водночас відсутність визнання в конституціях майже всіх держав-членів Європейського Союзу (за винятком Ірландії і Нідерландів) пріоритету міжнародного права безпосередньо перед конституцією держави. Загальним є також покладення функції перевірки відповідності міжнародних договорів держави її конституції на орган судового конституційного контролю (конституційний суд).

Як особливості конституційних визначень співвідношення національного і міжнародного права слід виокремити: визнан-

ня складовою національного права міжнародного права загалом; визнання складовою національного права тільки ратифікованих державою міжнародних договорів; визнання пріоритету міжнародного права перед національним правом (без зазначення конституції); відсутність у конституції положень про пріоритет міжнародного права над національним правом; поширення пріоритету міжнародного права тільки на конституційні положення щодо прав і свобод людини і громадянина; визнання необхідності узгодженості національного права з міжнародним правом; фактичне визнання пріоритету міжнародного права (права Європейського Союзу) і перед конституцією держави (Ірландія, Нідерланди); визнання в опосередкованій формі пріоритету конституції перед міжнародними договорами (Естонія, Словаччина, Франція, Іспанія, Болгарія, Словенія) (зокрема, передбачаючи перевірку міжнародних договорів на відповідність конституції у процесі ратифікації, що означає неможливість їх ратифікації у разі суперечності конституції); відсутність у конституціях положень про співвідношення національного і міжнародного права (Бельгія, Люксембург, Мальта).

Визнання Конституційним Трибуналом Польщі деяких положень договору про Європейський Союз такими, що суперечать Конституції Польщі, не суперечить Конституції Польщі. Таке визнання можна розглядати як приклад того, що прискорені інтегративні політико-правові процеси в межах Європейського Союзу вступають у суперечність з готовністю держав-членів поступатися дедалі більшою частиною національного суверенітету на користь Союзу.

Приклад Росії, яка фактично відмовилася від визнання пріоритету міжнародного права над національним правом та обов'язковості рішень міжнародних судів (після того, як такі суди неодноразово ухвалювали сумнівні, з погляду Росії, рішення), можна розглядати як прояв (чи початок?) кризи усієї системи міжнародних відносин, що ґрунтується на міжнародному праві та його пріоритеті перед національним правом.

1. Конституційний суд Польщі визнав неконституційними деякі статті договорів з ЄС. URL: eurointegration.com.ua/news/2021/10/7/7128759/.
2. Суд ЄС заявив про порушення Польщею демократичних норм через

рішення щодо опозиційного судді. URL: eurointegration.com.ua/news/2021/10/6/7128693/. 3. Желіховський Станіслав, Панченко Юрій. Варшава під загрозою санкцій: куди заведе конфлікт Польщі та ЄС. URL: eurointegration.com.ua/news/2021/09/8/7127544/. 4. Основной закон Федеративной Республики Германии. *Конституции государств Европы*: в 3 т. / Л. А. Окуньков (общ. ред. и вступ. ст.). Москва: НОРМА, 2001. Т.1. С.580-634. 5. Конституция Республики Болгария. Там же. С. 394-422. 6. Конституция Греции. Там же. С. 646-696. 7. Конституция Республики Хорватия. Там же. Т. 3. С.446-490. 8. Конституция Республики Кипр. Там же. Т. 2. С. 210-288. 9. Конституция Королевства Нидерландов. Там же. Т. 2. С. 613-644. 10. Федеральний конституційний закон от 10 ноября 1920 года. Там же. Т. 1. С. 26-114. 11. Конституция Португальской Республики. Там же. Т. 2. С. 748-836. 12. Конституция Республики Словения. Там же. Т. 3. С. 170-208. 13. Конституция Испании. Там же. Т. 2. С. 50-94. 14. Конституция Литовской Республики. Там же. С. 332-362. 15. Конституция Чешской Республики. Там же. Т. 3. С. 500-530. 16. Конституция Словацкой Республики. Там же. С. 112-158. 17. Конституция Румынии. Там же. С. 63-92. 18. Конституция Латвийской Республики. Там же. Т. 2. С. 308-316. 19. Конституция Итальянской Республики. Там же. Т. 2. С. 104-132. 20. Основной Закон Венгрии. URL: nemzetikonvytar.kormany.hu/download/3/00/50000/orosznyomda-javitott.pdf. 21. Основной закон Финляндии. *Конституции государств Европы*. Т. 3. С. 371-400. 22. Конституция Эстонской Республики. Там же. С. 715-744. 23. Конституция Словацкой Республики. Там же. С. 112-158. 24. Конституция Французской Республики. Там же. С.411-434. 25. Конституция Испании. Там же. Т. 2. С. 50-94. 26. Конституция Республики Болгария. Там же. Т. 1. С. 394-422. 27. Конституция Республики Словения. Там же. Т. 3. С. 170-208. 28. Конституция Ирландии. Там же. Т. 1. С. 785-816. 29. Конституция Королевства Нидерландов. Там же. Т. 2. С. 613-644. 30. Конституция Республики Польша. Там же. Т. 2. С. 686-732. 31. Конституция Французской Республики. Там же. Т. 3. С. 411-434. 32. Конституции зарубежных государств: учеб. пособие / сост. В. В. Маклаков. 4-е изд., перераб. и доп. Москва: Волтерс Клувер, 2003. С. 40. 33. Там же. С. 174. 34. Конституция Российской Федерации. URL: duma.gov.ru/news/48953/.

Shliakhtun Petro, Malkina Ganna, Kolyukh Valeriy. The relation of national and international law: general and special in constitutional definitions

Analysis of the general and special in the definitions of national and international law in the constitutions of the Member States of the European Union makes it possible to conclude that the most general (common) in such definitions is the recognition of international law as an integral part of national

law and at the same time the lack of recognition in the constitutions of almost all states Members of the European Union (with the exception of Ireland and the Netherlands) of the priority of international law immediately before the Constitution of the state. It is also general to assign the function of verifying the compliance of international treaties of the state of its constitution on the body of judicial constitutional control (Constitutional Court).

The constitutions of most of the 27 Member States of the European Union determines the relation between national law not with EU law, but with international law in general. At the same time, axiomatic law is the priority of international law over national law, otherwise international law will not function, since in any conflict between international and national law will not prevail a common (international) but of national interest. However, the constitutional definitions of the ratio of national and international law, the priority of the latter are different and, as Poland's experience shows, can serve as grounds for such priority in specific political and legal situations.

The most common in the constitutions of the Member States of the European Union is the definition of international law (generally recognized principles and norms of international law or only the rules of international treaties ratified by the state) as an integral part of national law (domestic law, domestic law, legal system, law and order, etc.) with the recognition of priority) international law (often with certain reservations) or without such.

As peculiarities of constitutional definitions of the correlation of national and international law is distinguished: recognition by an integral part of national law of international law in general; recognition of international treaties ratified by the state only by the state; recognition of the priority of international law over national law (without the Constitution); the lack of provisions on the priority of international law over national law in the Constitution; spreading the priority of international law only to constitutional provisions on human and citizen's rights and freedoms; recognition of the need for coherence of national law with international law; the actual recognition of the priority of international law (European Union law) and the Constitution of the State (Ireland, the Netherlands); recognition in the indirect form of the priority of the Constitution in front of international treaties (Estonia, Slovakia, France, Spain, Bulgaria, Slovenia) (in particular, providing for the verification of international treaties for compliance of the Constitution in the process of ratification, which means the impossibility of their ratification in case of contradiction of the Constitution); The lack of provisions in the Constitution on the ratio of national and international law (Belgium, Luxembourg, Malta).

The recognition of the European Union Treaty with the Constitution of Poland by the Constitutional Treaty of Poland is not contrary to the Poland Constitution. Such recognition can be considered as an example of accelerated integrative political and legal processes within the European Union contradictory

with the readiness of Member States to give way to a larger part of national sovereignty in favor of the Union.

An example of Russia, which refused to recognize the priority of international law over national law and the obligation of decisions of international courts (after such courts have repeatedly made questionable, from the point of view of Russia, decisions), can be considered as a manifestation (or beginning?) The crisis of all Systems of international relations based on international law and its priority over national law.

Key words: constitution, international law, national law, priority, sovereignty.